

Наукові перспективи
Видавнича група

ВІСНИК науки та
освіти
ISSN 2786-6165 (ONLINE)

серії: філологія, культура і мистецтво,
педагогіка, історія та археологія, соціологія

Bulletin of Science and Education

№ 7(37) 2025

Видавнича група «Наукові перспективи»

Християнська академія педагогічних наук України

«Вісник науки та освіти»

***(Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія»,
Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)***

Випуск № 7(37) 2025

Київ – 2025

- Кушпетюк О.І.** 2089
*ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ ЕКСПЕДИЦІЇ ЯК ОДНА ІЗ
ФОРМ КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДІВ МУЗЕЙНИХ
ЗАКЛАДІВ ВОЛИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.*
- Мельничук О.А., Зінько Ю.А., Долинна А.С.** 2102
*ВПЛИВ СПІЛЬНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС НА
ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ ТА СТРУКТУРНІ ЗМІНИ В
ЕКОНОМІЦІ ПОЛЬЩІ В 2004-2020 РР.*
- Мельніков М.О.** 2113
*ДЕФЕНІЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ МІСЦЕВИХ
ПОЛІЦІЙНИХ ОРГАНІВ РАЙХСКОМІСАРІАТУ «УКРАЇНА» У
СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРИЧНІЙ НАУЦІ*
- Мишко А.В.** 2124
*ІСТОРИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ
РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У США НА
ПОЧАТКУ ХІХ СТ.*
- Морзинський О.О.** 2137
*ГЕНЕЗА ОБРАЗУ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ 1938–1939 РР. В
УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ*
- Мурмила Н.** 2154
*ЗБУТ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ
УКРАЇНІ В КІНЦІ ХІХ — НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ:
ЕКОНОМІЧНІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ*
- Набока С.В.** 2165
*ПРОЦЕСИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В СВІТІ: ІСТОРІЯ ТА
СУЧАСНІСТЬ*
- Ніколаєв О.А.** 2179
*УЛАДОВО-ЛЮЛИНЕЦЬКА ДОСЛІДНО-СЕЛЕКЦІЙНА
СТАНЦІЯ: ВІД НАДДНІПРЯНЩИНИ ДО НЕЗАЛЕЖНОЇ
УКРАЇНИ*

УДК 338.439-043.86(477.4)(091)

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7\(37\)-2154-2164](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7(37)-2154-2164)

Мурмила Наталія аспірантка кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, викладач, Тернопільський фаховий коледж харчових технологій і торгівлі, м. Тернопіль, <https://orcid.org/0000-0002-5936-2060>

ЗБУТ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ В КІНЦІ ХІХ — НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: ЕКОНОМІЧНІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ

Анотація. Мета статті — проаналізувати економічні та інституційні особливості збуту харчової продукції на Правобережній Україні в кінці ХІХ — на початку ХХ століття. Висвітлити основні чинники, що впливали на організацію та ефективність збутових процесів. Дослідити форми і канали реалізації харчових товарів, а також роль державних і приватних інституцій у формуванні ринку харчової продукції в регіоні. Для досягнення мети дослідження були використані такі методи: історико-описовий метод — застосований для відтворення хронології розвитку системи збуту харчової продукції на Правобережній Україні в кінці ХІХ — на початку ХХ століття та характеристик основних форм торгівлі; порівняльно-історичний метод — використано для зіставлення особливостей збуту харчової продукції в різних губерніях Правобережної України та виявлення регіональних відмінностей у механізмах реалізації; метод аналізу і синтезу — для систематизації статистичних даних, звітів державних установ щодо обсягів виробництва і збуту продукції, а також ролі економічних чинників.

Наукова новизна. У дослідженні проведено комплексний аналіз економічних та інституційних особливостей збуту харчової продукції на Правобережній Україні в кінці ХІХ — на початку ХХ століття з використанням міждисциплінарного підходу. Уперше в українській історіографії проаналізовано збутові практики з урахуванням локальної специфіки повітів регіону, виявлено регіональні відмінності в механізмах реалізації продукції та визначено ключові чинники, що впливали на ефективність збуту.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що збут харчової продукції на Правобережній Україні наприкінці ХІХ — на початку ХХ століття мав складну багаторівневу структуру, яка формувалася під впливом як економічних, так і інституційних чинників.

Регіональні відмінності у збутових практиках зумовлювалися локальними особливостями виробництва, транспортної інфраструктури, рівнем розвитку торговельної мережі та участю кооперативних організацій. Дослідження підкреслило важливу роль державних і недержавних інституцій у забезпеченні стабільного функціонування системи збуту. Отримані результати дозволяють глибше зрозуміти механізми функціонування аграрного ринку в зазначений період і створюють підґрунтя для подальших наукових розвідок у сфері економічної історії України.

Ключові слова: Правобережна Україна, збут, харчова продукція, ринок, інституції, торгівля, модернізація, ярмарки, XIX–XX століття.

Murmyla Nataliia Postgraduate Student of the Department of History of Ukraine, Archaeology and Special Branches of Historical Science, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University; Lecturer at the Ternopil Vocational College of Food Technologies and Trade, Ternopil, <https://orcid.org/0000-0002-5936-2060>

DISTRIBUTION OF FOOD PRODUCTS IN RIGHT-BANK UKRAINE AT THE END OF THE 19TH — BEGINNING OF THE 20TH CENTURY: ECONOMIC AND INSTITUTIONAL FEATURES

Abstract. The aim of the article is to analyze the economic and institutional features of food product distribution in Right-Bank Ukraine at the end of the 19th and the beginning of the 20th century. The study highlights the main factors that influenced the organization and efficiency of distribution processes, explores the forms and channels of food product sales, and examines the role of state and private institutions in shaping the regional food market. To achieve this goal, the following research methods were employed: the historical-descriptive method — used to reconstruct the chronology of the development of the food distribution system in Right-Bank Ukraine and to characterize the main forms of trade; the comparative-historical method — applied to compare the specifics of food distribution in various governorates of Right-Bank Ukraine and to identify regional differences in distribution mechanisms; the methods of analysis and synthesis — used for systematizing statistical data, archival materials, and governmental reports on production and distribution volumes, as well as for assessing the impact of economic factors.

Scientific novelty. This study presents a comprehensive analysis of the economic and institutional aspects of food distribution in Right-Bank Ukraine at the end of the 19th and the beginning of the 20th century using an interdisciplinary approach. For the first time in Ukrainian historiography, distribution practices are

examined with consideration of local specifics of the region's counties. Regional differences in distribution mechanisms are identified, and the key factors affecting distribution efficiency are determined.

Conclusions. The research concludes that food distribution in Right-Bank Ukraine during the late 19th and early 20th centuries had a complex, multi-level structure shaped by both economic and institutional factors. Regional variations in distribution practices were influenced by local production characteristics, transport infrastructure, the development of trade networks, and the activity of cooperative organizations. The study emphasizes the significant role of both state and non-state institutions in maintaining the stability of the distribution system. The findings provide deeper insight into the functioning of the agrarian market during the specified period and offer a foundation for further scholarly exploration in the field of Ukraine's economic history.

Keywords: Right-Bank Ukraine, distribution, food products, market, institutions, trade, modernization, fairs, 19th–20th centuries.

Постановка проблеми. У другій половині XIX — на початку XX століття економіка Правобережної України зазнавала значних трансформацій, спричинених модернізаційними процесами в аграрному секторі, розвитком транспортної інфраструктури та змінами в адміністративно-правовому регулюванні господарської діяльності. Однією з ключових ланок цих трансформацій був збут харчової продукції — важливий чинник економічної стабільності та соціального добробуту регіону.

Однак, попри наявність низки праць, присвячених аграрному розвитку чи торговельно-промисловій політиці в Україні зазначеного періоду, питання організації й ефективності збуту саме харчової продукції в Правобережному регіоні досі не отримало належного комплексного висвітлення. Зокрема, недостатньо дослідженими залишаються економічні умови реалізації продукції сільського господарства, роль торговельних посередників, ярмарків, банківських установ, а також вплив інституційних обмежень (зокрема, імперського законодавства, соціальних бар'єрів, податкової політики) на збутові механізми.

В умовах багатокладності економіки та етноконфесійної строкатості населення Правобережної України питання про регіональні особливості збутових практик харчової продукції набуває особливої наукової актуальності. Дослідження цієї проблематики дозволяє глибше зрозуміти економічну історію українських земель у складі Російської імперії, а також окреслити фактори, що впливали на трансформацію ринкових відносин і розвиток місцевого підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика економічного розвитку українських земель у другій половині XIX — на початку XX століття знайшла відображення в низці праць українських і зарубіжних дослідників. Водночас тема збуту харчової продукції в регіональному контексті, зокрема на Правобережній Україні, досі не отримала системного вивчення.

Щодо торговельно-економічної інфраструктури регіону, то окремі аспекти порушуються в О. Реєнта та І. Гуржія, які аналізують розвиток ярмаркової торгівлі, функціонування купецтва, формування регіональних ринків. Особливу увагу заслуговують праці А. Леня, який досліджує трансформаційні процеси в аграрному секторі, розвиток торгівлі та економічні відносини на українських землях у складі Російської імперії. Його роботи сприяють кращому розумінню взаємозв'язку між сільськогосподарським виробництвом та ринковими механізмами, зокрема в контексті регіональної специфіки Правобережної України. Цінними є дослідження Кругляка Б., де ґрунтовно висвітлено організацію постійної торгівлі, розвиток бірж і монополій, взаємодію купецьких інституцій із сільськогосподарським виробництвом регіону

Виклад основного матеріалу. Збут харчової продукції в кінці XIX — на початку XX століття на Правобережній Україні був важливою складовою аграрної економіки регіону, що відзначався переважно сільськогосподарським характером виробництва. У цей період відбувалися значні соціально-економічні зміни, пов'язані з реформами, розвитком ринку, залізничного транспорту і поступовим входженням українських земель до загальноімперської і світової економіки.

Після скасування кріпацтва у 1861 р. в Російській імперії почався повільний перехід до індустріального суспільства. Влада прагнула досягти підвищення продуктивності праці, запровадження нових технологій у сільському господарстві, орієнтації товаровиробників на виготовлення конкурентної продукції [13, с.5]

Дослідник Романюк Н. зауважує, що торгівля відіграє ключову роль у функціонуванні економіки, виступаючи ланкою між виробництвом і споживанням, задовольняючи потреби населення, сприяючи його зайнятості та забезпечуючи циркуляцію грошових коштів. Напередодні Першої світової війни, завдяки розвитку міст, транспортної інфраструктури, а також промисловості та сільського господарства, виникають сприятливі умови для активізації як внутрішньої, так і зовнішньої торгівлі. Крім того, губернія інтегрується в загальноросійську торговельну систему, виконуючи роль ланки між економікою Росії та європейськими ринками.

Розвиток торгівлі значною мірою підтримувався законодавчими ініціативами Російської імперії. З 1 січня 1863 року почало діяти «Положення про мита на право торгівлі й інших промислів», яке було доповнене 9 лютого 1865 року. Цей правовий документ офіційно закріпив принцип свободи підприємницької та торговельної діяльності, дозволяючи будь-кому придбати дозвіл на ведення торгівлі чи ремесла. Водночас особи всіх соціальних станів могли здійснювати лише дрібну торгівлю, тоді як роздрібна й оптова торгівля залишалася за купцями. Лише після ухвалення «Положення про державний промисловий податок» у 1898 році ці обмеження були остаточно зняті [10, с.155–156].

У вивченні торговельної діяльності на Волині особливу увагу слід приділити єврейському населенню, яке відігравало значну роль як у внутрішній, так і в зовнішній торгівлі регіону. Торгівля традиційно була основним видом зайнятості для євреїв, а входження Волині до складу «смуги осілості» лише посилило вплив єврейського капіталу в цій сфері. За офіційною статистикою Російської імперії, євреї становили близько 75% усіх торговців. Проте економіст І. Бліох, спираючись на дані Вищої комісії з єврейського питання, встановив, що в 15 губерніях, які входили до смуги осілості, єврейські купці складали 55,5% від загальної кількості. Він також звернув увагу на те, що більшість із них належала до купців другої гільдії, тоді як у першій гільдії їх було менше третини [9, с.198].

Різноманітні форми внутрішньої торгівлі — зокрема базарна, ярмаркова та постійна (стаціонарна) — досить швидко почали розвиватися. Базари відігравали ключову роль у залученні дрібних виробників до регулярних ринкових відносин. Саме там найчастіше продавали надлишки продукції селянських господарств і вироби ремісників. Водночас більшість виробництв і фабрик мали невеликі масштаби, а торгівля здебільшого була зосереджена на обмеженому асортименті товарів [13, с.5].

Відповідно до законів, ухвалених у 1863 та 1865 роках, усі соціальні стани, включаючи іноземців, отримали право вести вільну торгівлю за певними напрямками. Зокрема, дозволялося торгувати харчовими продуктами, зокрема зерном, птицею, сіллю та іншими товарами, що не підпадали під акциз; фруктами й овочами у містах, передмістях, на базарах, вуличних точках, лотках, столах тощо; різними товарами на ярмарках і торгах, які мали законне або традиційне обґрунтування; виробами домашнього виробництва, проте лише поза межами спеціалізованих магазинів; також було дозволено здійснювати обмін грошей на ринках, за винятком стаціонарних обмінних пунктів. Що ж до роздрібної та оптової торгівлі, нею мали право займатись лише особи, які належали до купецького стану [10, с.155-156].

Формування ринкових відносин у промисловому секторі та сільському господарстві суттєво сприяло збагаченню товарного різноманіття на базарах. Окрім сільськогосподарської продукції — як рослинництва, так і тваринництва, яку виготовляли для продажу в маєтках поміщиків, заможних селян, значну роль у торгівлі відігравали також вироби промислового виробництва[4, с. 48–53].

У Київській, Волинській та Подільській губерніях сформувалася розгалужена система ярмарків і базарів, що одночасно була тісно інтегрована з постійною (стаціонарною) торгівлею [2, с. 98].

У другій половині XIX століття щорічний товарообіг базарів перевищував 80 мільйонів карбованців. Якщо одразу після скасування кріпацтва вони здебільшого діяли в містах, то вже у 1880–1890-х роках активно відкривалися й у сільській місцевості. Із розвитком капіталістичних відносин постійні базари все більше набували рис стаціонарної торгівлі. Важливо підкреслити, що ярмарки відбувалися впродовж усього року — взимку, навесні, влітку та восени. Через слабкий розвиток транспортної інфраструктури й відсутність зручних шляхів сполучення, найактивніші торги відбувалися у січні, лютому, червні, липні та серпні — коли ґрунтові дороги були найбільш придатні для перевезення товарів. До середини XIX століття основне навантаження з транспортування солі, риби, зерна та різноманітних промислових виробів несли чумаки. Історія/1.Вітчизняна історія [1].

У другій половині XIX – на початку XX століття активно розвивалася торгівля у формі ярмарків. Волинська губернія вирізнялася найбільшою кількістю ярмарків серед регіонів Правобережної України, хоча за обсягами торговельного обігу поступалася Київській. Особливістю ярмаркової торгівлі на Волині була можливість бартерного обміну — один товар можна було обміняти на інший. Ярмарки відігравали важливу роль у реалізації продукції як для мешканців міст, так і для сільського населення. Їх поділяли на п'ять основних типів: міжнародні (наприклад, Макарівський), загальноросійські або загальноукраїнські (Харківський), регіональні (Петропавлівський), окружні (в місті Кульчини Старокостянтинівського повіту) та місцеві[12, с.175-176].

Найчастіше ярмарки організовувалися під час релігійних свят, однак їх проведення було нерівномірно розподілене протягом року. Через це торговельна діяльність мала нерегулярний характер, що створювало труднощі як для виробників і продавців, так і для споживачів борошномельної продукції. Рівень розвитку товарно-грошових відносин можна оцінити за тривалістю та активністю ярмарків: чим більший обсяг торгівлі, тим довше тривав ярмарок.

Наприклад, оптові ярмарки зазвичай тривали 3–4 тижні, вузлові – 1–2 тижні, а роздрібні — не більше тижня. Важливо зазначити, що міські ярмарки мали вищий товарообіг і тривалість порівняно з тими, що проходили в сільській місцевості [3, с. 192].

Історик Стоколоса Т. вказує, що даний факт пояснюється тим, що міська торгівля орієнтувалася на значно ширше коло покупців, частина з яких не була кінцевим споживачем товару, а намагалася його перепродати за більш вигідною ціною[11, с.215].

Ярмаркову торгівлю умовно класифікували на кілька категорій: аграрну, промислову, мануфактурну та загального профілю. Основна частина продажів борошна, крупів і висівок припадала на аграрні ярмарки, хоча ці товари частково продавали і на універсальних. Аграрні ярмарки найчастіше проводилися в осінньо-зимовий період і мали переважно роздрібний або дрібнооптовий характер. Їх основними учасниками були селяни, які мали невеликі запаси зерна та обмежені фінансові ресурси. Найбільший інтерес у населення викликали універсальні ярмарки, де був представлений різноманітний асортимент товарів і які приваблювали людей з різних верств суспільства. Основними відвідувачами таких подій виступали селяни й торговці, які здебільшого закупували товари не для власних потреб, а з метою перепродажу в районах із товарним дефіцитом за вищими цінами. Міські жителі брали участь у ярмарковій торгівлі менш активно, адже зазвичай купували необхідне у постійно діючих крамницях, на ринках або в торгових лавках. Лише в окремих випадках, коли ярмарок організовувався безпосередньо в місті, вони закупували борошно й крупи про запас.

Фабриканти й промисловці загалом проявляли ще меншу зацікавленість у ярмарковій торгівлі. Окрему групу споживачів становили армійські підрядники, які закупували харчі для забезпечення військових частин. Представники інших соціальних груп брали участь у ярмарках рідко та здебільшого в невеликих обсягах [3, с. 192].].

Ярмарки також класифікувалися за обсягами товарообігу. До ярмарків І категорії відносили ті, на які завозили продукції на суму понад 100 тисяч карбованців. Ярмарки з товарообігом від 10 до 100 тисяч карбованців належали до II категорії, а до III — заходи з обсягом привезених товарів менше ніж 10 тисяч карбованців. У другій половині XIX — на початку XX століття найбільш значущими ярмарками Правобережної України були Стрітенський (Контрактовий) у Києві, Петропавлівський у містечку Ярмолинці та Троїцький у місті Балта, що в Подільській губернії. На території Волинської губернії функціонувало приблизно тисяча ярмарків, однак більшість із них мали скромні масштаби, подібні до звичайних

базарів, із товарообігом до 5 тисяч карбованців, і задовольняли переважно потреби прилеглих сільських громад[11, с.199].

У 1878 році на території Волинської губернії налічувалося 3412 пунктів роздрібної торгівлі вином, що на 107 більше, ніж у попередньому 1877 році. Варто зазначити, що регіон був відомий активною торгівлею хмелем. Проведення ярмарків того часу позитивно впливало на якість товарів, оскільки виробники прагнули вдосконалити свою продукцію. Підвищений попит на хміль сприяв не лише розширенню площ, зайнятих під його вирощування, а й активному формуванню збутових кооперативів на Волині. У Подільській губернії, зокрема у 1861 році, обсяг товарів, доставлених на ярмарки, складав: 2,5 мільйона карбованців на Травневому ярмарку та 1,1 мільйона карбованців – на Петропавлівському. Обсяги реалізованої продукції відповідно становили 800 тисяч і 750 тисяч карбованців. Основними товарами, які продавались на ярмарках Поділля, були зернові культури (пшениця, жито, овес), борошно, а також продукція фабрик і заводів – зокрема цукор, спирт, шкіряні вироби та інші. У 1904 році на Петропавлівському ярмарку реалізували товарів на суму 1 153 271 карбованець. Окремо варто згадати, що в Могилівському повіті Подільської губернії у 1901 році діяло 16 гуртових складів, де продавали пиво та мед [5, с. 68–72].

У другій половині XIX століття починає активно розвиватися так звана оптова (гуртова) торгівля. На відміну від роздрібної торгівлі, де товари продавались дрібними партіями безпосередньо кінцевим споживачам, оптова торгівля передбачала операції з великими або середніми партіями товарів між фахівцями, які мали досвід у цій сфері.

Здебільшого така торгівля здійснювалася через товарні біржі, що спеціалізувалися на окремих видах продукції. Біржова торгівля відзначалася регулярними зібраннями продавців, покупців і посередників у визначеному місці та у встановлений час, де укладалися угоди на продаж чи купівлю товарів [3, с. 195].

Наприкінці XIX — на початку XX століття ярмаркова торгівля зазнала суттєвих змін, наближаючись до західноєвропейських моделей. Замість традиційного обміну товарами безпосередньо на ярмарках все частіше використовувалися зразки продукції, каталоги та письмові домовленості. У багатьох випадках товар не доставлявся на ярмарок узагалі, або ж був представлений у незначній кількості лише для демонстрації. Такий підхід був поширений на ярмарках Київщини, Поділля та Волині. Наприклад, Київський контрактний ярмарок виконував функції, схожі з біржовими — тут укладали великі угоди на постачання цукру, зерна, спирту, вовни, кам'яного вугілля, солі, деревини, машин та іншої продукції на основі

зразків і домовленостей. У цей період поряд із ярмарковою торгівлею динамічно розвивався також і стаціонарний торговий сектор[7].

Напередодні Першої світової війни зросла роль транспорту. У Волинській губернії основними засобами перевезень були залізничний, гужовий і водний транспорт. Ще до появи залізниці почали формуватися нові дорожні мережі, що проходили через міста. Найбільш протяжною на той час була транспортна система, спрямована на Одесу. Вона виникла завдяки активному експорту зерна через одеський порт і пролягала через південну частину Волині, більшість території Поділля, а також охоплювала Київську, Катеринославську губернії, Бессарабію та Херсонщину [8, с.9].

Із розвитком залізниці саме вона стала головним засобом вантажних перевезень. Ключовими залізничними станціями, що обслуговували великі обсяги вантажів, були Луцьк, Полонне, Рівне та Печанівка, які розташовувалися на лінії, що з'єднувала Бердичів з Ковелем. Річковий транспорт забезпечував доставку товарів до чорноморських портів через річки Стир, Прип'ять і Ікву, а до Гданська – Західним Бугом. Більшість доріг губернії мала ґрунтове покриття й у негоду ставала непридатною для пересування. Найстабільнішим маршрутом залишався Брест-Литовський тракт, який з'єднував такі міста, як Житомир, Новоград-Волинський, Рівне та Луцьк, і далі прямував через Брест-Литовськ до території Царства Польського[6, с.65].

Висновки. У кінці XIX — на початку XX століття збут харчової продукції на Правобережній Україні ґрунтувався на поєднанні традиційних і новітніх економічних форм. Ярмаркова та базарна торгівля залишались основними каналами реалізації для більшості селян, забезпечуючи постійний та сезонний доступ до ринку. Розвиток транспорту, особливо залізниць, активізував міжрегіональну торгівлю, однак у сільській місцевості саме базари й ярмарки залишались ключовими елементами економічної взаємодії. Таким чином, система збуту мала комбінований характер і відображала поступову модернізацію аграрної економіки регіону.

Література

1. Богатчук С. Внутрішньо-торгівельні відносини на Правобережній Україні в кінці XIX ст. URL: https://www.rusnauka.com/8_SNP_2016/Istoria/2_209194.doc.htm
2. Гуржій В. Україна в системі всеросійського ринку (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.). Київ: Наукова думка, 2009. 384 с.
3. Жам О. Торгівля зерном і продуктами його переробки на Правобережній Україні у XIX столітті. Краєзнавство, 1–4, 2008. С. 192-195.
4. Кругляк Б. Розвиток капіталістичних форм внутрішньої торгівлі на Україні в 60–90-х роках XIX ст. Історія народного господарства та економічної думки Української РСР: Республіканський міжвідомчий зб. наук. праць. 1980. Вип. 14. С. 48–53.

5. Лень А. Внутрішня торгівля товарами харчової промисловості в українських губерніях Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія Історія. 2012. Вип. 1. С. 68–72.

6. Мартинчук С. Промисловий розвиток Волинської губернії наприкінці XVIII – на початку XX ст.: історико-економічне дослідження. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2006. 464 с.

7. Нербрат В. Підприємництво в Україні: історико-інституційний аналіз : монографія. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/314.pdf>

8. Реєнт О. Загальні тенденції розвитку, найголовніші осередки та реверсні особливості української торгівлі в XIX – на початку XX ст. Проблеми історії України XIX – початку XX ст. 2017. Вип. 26. С. 9.

9. Романюк Н. Підприємницька діяльність євреїв Волині (друга половина XIX – початок XX ст.). Волинські історичні записки. Житомир, 2009. Т. 3. С. 83. 198 с.

10. Романюк Н. Сільські підприємці і підприємництво: 1861–1914 рр. (за матеріалами Київської, Подільської і Волинської губерній). Житомир: Полісся, 2012. С. 155–156. 600 с.

11. Стоколоса Т. Розвиток борошномельної промисловості на Правобережній Україні у другій половині XIX – на початку XX століття. Тернопіль, 2021. 304 с.

12. Таранець С. Відомості про торгівлю у містечках Правобережної України в середині XIX ст. Київ, 2009. С. 175–176.

13. Церклевич В. Автентичні риси розвитку торгівлі у Правобережній Україні XIX – поч. XX ст.: провінційний Проскурів. Економіка та суспільство. 2020. Вип. 21. С. 5.

References

1. Bohatchuk, S. (2016). Vnutrishno-torhivelni vidnosyny na Pravoberezhnii Ukraini v kintsi XIX st. [Domestic trade relations in Right-Bank Ukraine at the end of the 19th century]. Retrieved from https://www.rusnauka.com/8_SNP_2016/Istoria/2_209194.doc.htm [in Ukrainian].

2. Hurzhii, V. (2009). Ukraina v systemi vsereiiskoho rynku (druha polovyna XVIII – persha polovyna XIX st.) [Ukraine in the all-Russian market system (second half of the 18th – first half of the 19th century)]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

3. Zham, O. (2008). Torhivlia zernom i produktamy yoho pererobky na Pravoberezhnii Ukraini u XIX stolitti [Grain trade and its processing products in Right-Bank Ukraine in the 19th century]. Kraieznavstvo – Local History, 1–4, 192–195 [in Ukrainian].

4. Kruhliak, B. (1980). Rozvytok kapitalistychnykh form vnutrishnoi torhivli na Ukraini v 60–90-kh rokakh XIX st. [Development of capitalist forms of domestic trade in Ukraine in the 1860s–1890s]. Istoriia narodnoho hospodarstva ta ekonomichnoi dumky URSS – History of National Economy and Economic Thought of the Ukrainian SSR, 14, 48–53 [in Ukrainian].

5. Len, A. (2012). Vnutrishnia torhivlia tovaramy kharchovoi promyslovosti v ukrainskykh huberniakh Rossiiskoi imperii u druhii polovyni XIX – na pochatku XX st. [Domestic trade in food industry goods in Ukrainian provinces of the Russian Empire in the late 19th – early 20th century]. Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii Istorii – Scientific Notes of Ternopil National Pedagogical University. Series: History, 1, 68–72 [in Ukrainian].

6. Martynchuk, S. (2006). Promyslovyyi rozvytok Volynskoi hubernii naprykintsi XVIII – na pochatku XX st.: istoryko-ekonomichne doslidzhennia [Industrial development of the Volyn province at the end of the 18th – beginning of the 20th century: historical and economic research]. Lutsk: VNU im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].
7. Nerbrat, V. (n.d.). Pidpriumnytstvo v Ukraini: istoryko-instytutysiinyi analiz [Entrepreneurship in Ukraine: historical and institutional analysis]. Retrieved from <http://ief.org.ua/docs/mg/314.pdf> [in Ukrainian].
8. Reient, O. (2017). Zahalni tendentsii rozvytku, naiholvnishi osередky ta reversni osoblyvosti ukrainskoi torhivli v XIX – na pochatku XX st. [General development trends, main centers and reverse features of Ukrainian trade in the 19th – early 20th centuries]. Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st. – Problems of the History of Ukraine of the 19th – early 20th centuries, 26, 9 [in Ukrainian].
9. Romaniuk, N. (2009). Pidpriumnytska diialnist yevreiv Volyni (druha polovyna XIX – pochatok XX st.) [Entrepreneurial activity of Jews in Volhynia (second half of the 19th – early 20th centuries)]. Volynski istorychni zapysky – Volyn Historical Records, 3, 83. Zhytomyr: [in Ukrainian].
10. Romaniuk, N. (2012). Silski pidpriumtsi i pidpriumnytstvo: 1861–1914 rr. (za materialamy Kyivskoi, Podilskoi i Volynskoi hubernii) [Rural entrepreneurs and entrepreneurship: 1861–1914 (based on materials from Kyiv, Podillia and Volyn provinces)]. Zhytomyr: Polissia [in Ukrainian].
11. Stokolosa, T. (2021). Rozvytok boroshnomelnoi promyslovosti na Pravoberezhnii Ukraini u druhii polovyni XIX – na pochatku XX stolittia [Development of flour-milling industry in Right-Bank Ukraine in the second half of the 19th – early 20th century]. Ternopil: [in Ukrainian].
12. Taranets, S. (2009). Vidomosti pro torhivliu u mistechkakh Pravoberezhnoi Ukrainy v seredyni XIX st. [Information about trade in towns of Right-Bank Ukraine in the mid-19th century]. Kyiv: 175–176 [in Ukrainian].
13. Tserklevych, V. (2020). Avtentychni rysy rozvytku torhivli u Pravoberezhnii Ukraini XIX – poch. XX st.: provintsiinyi Proskuriv [Authentic features of trade development in Right-Bank Ukraine in the 19th – early 20th century: provincial Proskuriv]. Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society, 21, 5 [in Ukrainian].